

HUSK – KUNST OG DYR SKAL SES I VIRKELIGHEDEN

Nivaagaards Malerisamling
Gammel Strandvej 2, 2990 Nivå
Tirsdag til fredag kl. 11-20
Weekend og helligdag kl. 11-17
Mandag lukket

NIVAAGAARDS
MALERISAMLING

DEN LILLE KUNSTAVIS NR. 9

Zoo plakater

Plakattraditionen i Zoologisk Have i København går mere end 100 år tilbage. Allerede før 1874 tryktes en lille beskeden plakat med en bjørn, en kronhjort og en løve omgivet af vældig megen beskrivende tekst. Plakaten var et tidligt og spagt forsøg på at markedsføre den nylig åbnede have. Selv om plakaten i dag ikke gør noget større indtryk, var den en vigtig forløber for den originale og kunstnerisk overbevisende indsats Zoologisk Have kom til at stå for omkring 25 år senere. Zoologisk Haves daværende direktør Julius Schiøtt forstod allerede omkring århundredeskiftet, at den farvelitografiske plakat havde et stort kommunikationsmæssigt potentiale.

Helt fra starten var det sædvane, at kunstnere med interesse for dyrene i Zoologisk Have kunne ansøge om frikort til haven. Ansøgningsprocessen var ganske formel, men kunstnerne og havens direktion havde fælles interesse for samarbejdet, og kunstnerne fik typisk lov til at komme og gå, som de lystede. Før Zoologisk Haves stiftelse i 1859 havde kunstnerne i Danmark søgt mod de omrejsende menagerier for at finde levende dyremodeller. Jens Juel udførte i 1776 *En Hyæne i Menageriet ved Frederiksberg Slot*, mens J. Th. Lundbye i 1846 opsøgte Artis Zoo (Zoologisk Have i Amsterdam) for at tegne efter levende dyr. Allerede Rembrandt tegnede løver, elefanter og dromedarer og både den hollandske guldalder i 1600-tallet, og den danske guldalder i 1800-tallet var således med til at udlægge sporet for senere generationer af kunstnere. Hugo Liisberg, Jean Rene Gauguin, Storm P., Fritz Syberg, Johannes Larsen, Valdemar og Ib Andersen, Aage Sikker Hansen og mange flere fik siden

deres hyppige gang og mange opgaver i Zoologisk Have i København.

I plakatkunsten lod direktør Schiøtt kunstnerne lege med de spillevende motiver i datidens fabulerende formsprog. Plakaterne skulle tiltrække publikum og fortælle gæsterne om nye tiltag i haven, og de meget varierede og nogle gange vovede plakater vidner om en modig ledelse, der havde en intuitiv forståelse for, at kunstnerne kun blev bedre af at få helt frie hænder. Der er intet stereotyp og forudsigeligt over de gode plakater fra 1900 og frem, og visse må endda mildest talt have virket overraskende og nyskabende for datidens beskuerne.

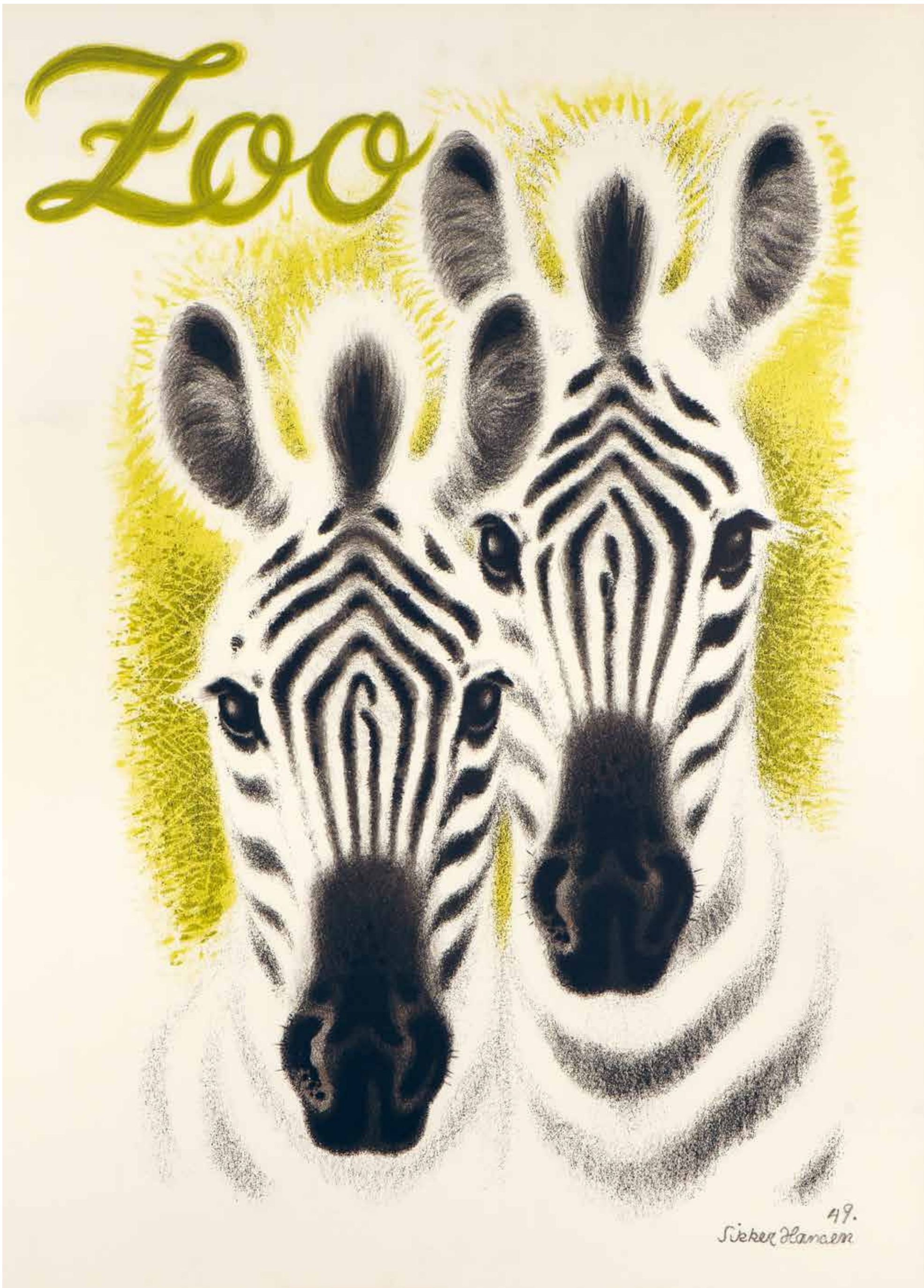
Thorvald Bindsbøll havde i 1904 tegnet den berømte Hofetiket til Carlsberg Pilsner, og i begyndelsen af 1900-tallet udførte han desuden tre plakater for Zoologisk Have. Forventningen har sikkert været at se dyrene tegnet med Bindsbølls streg, men tro mod sin

SVEN BRASCH

Gabende flodhest, udgivet 1924

2016–2017
GRATIS

AAGE SIKKER-HANSEN
Zebraer, udgivet 1949

Der er intet stereotypt og forudsigeligt over de gode plakater fra 1900 og frem, og visse må endda mildest talt have virket overraskende og nyskabende for datidens beskuerer.

dybe interesse for den dekorative skønvirkestil, lod han typografien spille hovedrollen og nøjedes med at skrive oplysende og inciterende budskaber om haven, såsom: "Zoologisk Have er aaben hver Dag i Aaret". Det var altså selve det grafiske udtryk, der optog Bindebøll. Set med vor tids øjne udgør Bindebølls ornamenterede arabiske selve essensen af den nordiske skønvirke. Dengang blev hans stil og udtryk anset som både fremadskuende og international. Alene det at Bindebøll udførte plakater uden dyr for Zoo var bemærkelsesværdigt. Ellers holdt kunstnerne af at lave figurative plakater, der viste portrætter af dyr i vante og klassiske positurer. En flodhest med opspærret gab (Sven Brasch, 1924), en vagtsom sort panter ligende på en gren (Palle Wennerwald, 1921) og en knælende giraf (ubekendt, 1903). Blandt de mest ikoniske er de to zebraer, der nysgerrigt betragter beskueren (Sikker Hansen, 1949). Både kunstnerisk og grafisk er plakaterne enestående vellykkede, og tiden fra 1905 og ca. 20 år frem udgør en decideret guldalder i dansk plakatkunst. Dyretegneren Poul Jørgensen var en af de mest brugte kunstnere i havens arbejde med plakaterne, og gennem mere end fire årtier begavede han Zoo og københavnere med talrige sikre udførelser af havens nye attraktioner. De ædende giraffer fra 1939 viser de sky dyr stående på sandet grund under et tørt træ og med en hvid og blånende himmel i baggrunden. Giraffen var et sikkert trumfkort, når publikum skulle lokkes til, og den har gennem årene dannet motiv for adskillige Zoo-plakater. Også i havens seneste plakat udført af John Kørner i 2016 er hovedmotivet en liggende giraf, der kigger ud på beskueren. Den høje horisontlinje i baggrunden og de grønne og blålige farver er tro mod Kørners kunstneriske udtryk, ligesom det ikke er overraskende, at Kørner har valgt dette ikoniske og karakteristiske motiv for sin plakat, der i øvrigt er en grafisk gengivelse af et maleri.

Plakaterne var vigtige for Zoologisk Have. Tonen blev allerede slået an med den store plakatudstilling, der fandt sted i Abehuset i 1907. Man var klar over, at der i plakatkunsten og i samarbejdet med tidens førende kunstnere lå store muligheder for at gøre opmærksom på haven, som jo var både forskningsinstans, kulturinstitution og folkeforlystelse. I begyndelsen af 1900-tallet var haven i god gæn-

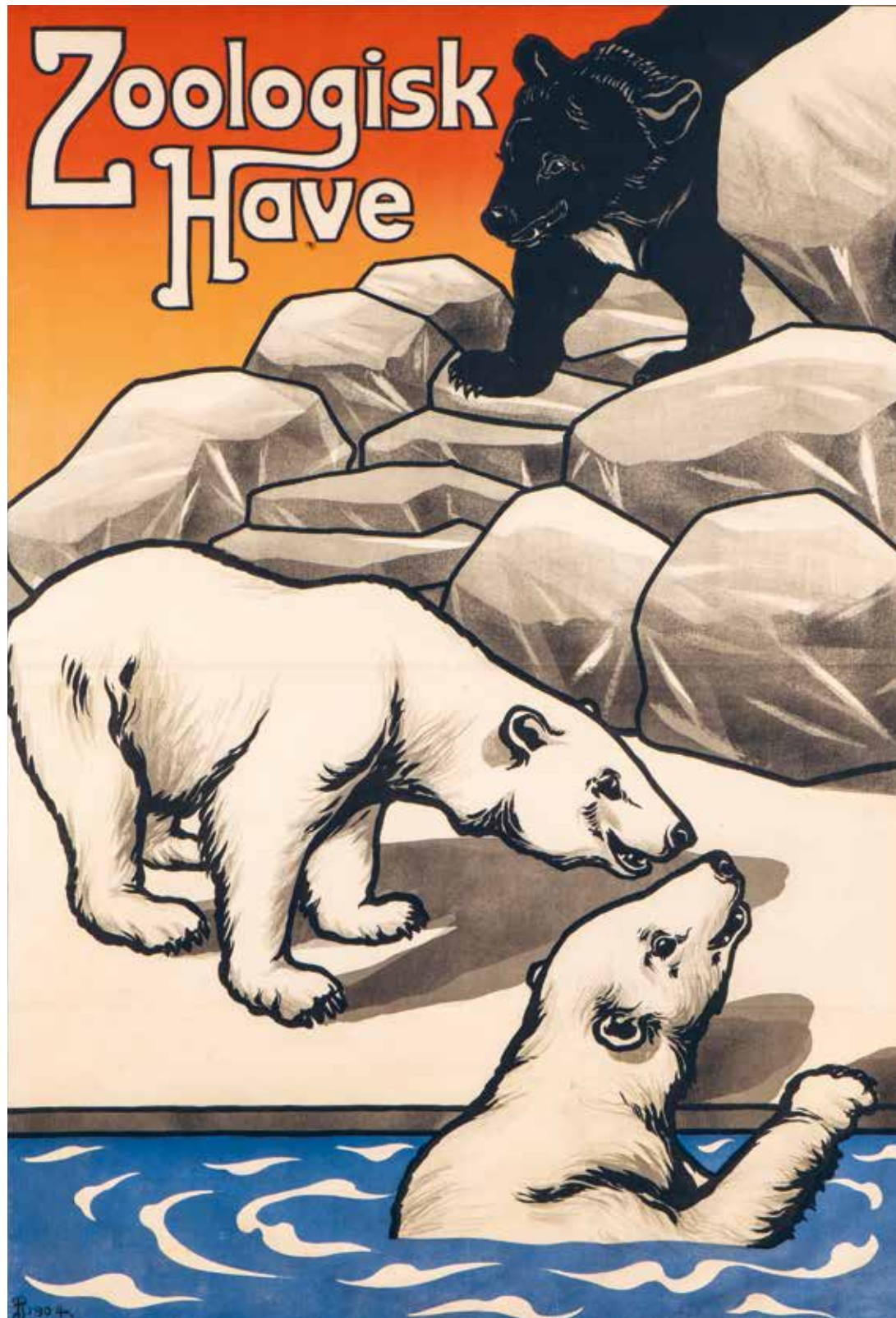
THORVALD BINDEBØLL
Zoo er åben hver dag, udgivet ca. 1905

ge, præget af ankomsten af nye dyr, der hidtil havde været ukendte for publikum, samt et væld af nye tiltag og deraf følgende stigende besøgstal. Plakaternes tekster og motiver vidner om, at gæsterne skulle bydes indenfor: "Nye Bassiner med Søløver og Sæler" (1907), Nyhed: en flok Pingviner" (1906). Valdemar Andersen tegnede den plakat, der skulle lokke folk til selve plakatudstillingen. En malende abe, der både antydede, hvor i haven udstillingen fandt sted (Abehuset), og måske endda på ironisk vis ligestillede kunstneren med den dresserede abe. Billedkunst var et, plakatkunst noget helt andet. Den ophøjede kunstner malede af karsken bælg, plakatkunstneren udførte simple bestillingsopgaver, synes han at ville sige. Den selvironiske tone er sympatisk, men egentlig er den fejlanbragt. Nogle af plakaterne fra den gyldne periode udgør kunstnerens absolutte mesterværker. Sikker Hansen har næppe lavet bedre og mere ikoniske værker end de to blødmulede zebraer fra 1949, ligesom både Johannes Larsen og Fritz Syberg som kunstnere forløstes foran det levende dyremotiv. Udstillingen i Abehuset viste foruden de tidligere plakater fra Zoologisk Have også grafisk materiale fra zoologiske haver i Tyskland. Der var således tale om en udstilling, der både præsenterede Zoologisk Haves progressive samarbejde med kunstnerne og det store nabolands mere klassiske måde at præsentere deres haver på. Poul Jørgensen, Valdemar Andersen og Sven Brasch for eksempel var fabulerende, poetiske og ofte humoristiske i deres dyreskildringer, mens den tyske tradition forblev ganske saglig for ikke at sige tør.

Oftentimes havde dyrene i Zoologisk Have navne, og på plakaterne fremgik det indimellem, hvad de gengivne dyr hed. På Valdemar Bønschaltens todelte plakat fra 1908 hedder elefantmor og unge således *Ellen & Kasper* og i 1924 genbruger Sven Brasch *Kaspar* og *hans Moder* i en munter scene, hvor mor og den nu ikke længere så lille unge deles om en frodig bøgeregren med grønne blade. I 1921 udfører P. Gadsbøll den frygtindgydende leopard *Pusse* siddende i profil. Det gav mening at lade søde navne hjælpe publikum til at blive fortrolige med de eksotiske dyr, og måske endda at lade havens gæster udvikle venskaber med dem. Hvem har ikke hilst på strudsens Rasmus, som Jørgen Clevin gjorde os bekendt med? Hvem har ikke ærgret

Det gav mening at lade søde navne hjælpe publikum til at blive fortrolige med de eksotiske dyr, og måske endda at lade havens gæster udvikle venskaber med dem.

POUL JØRGENSEN
Isbjørne og brun bjørn, udgivet 1904

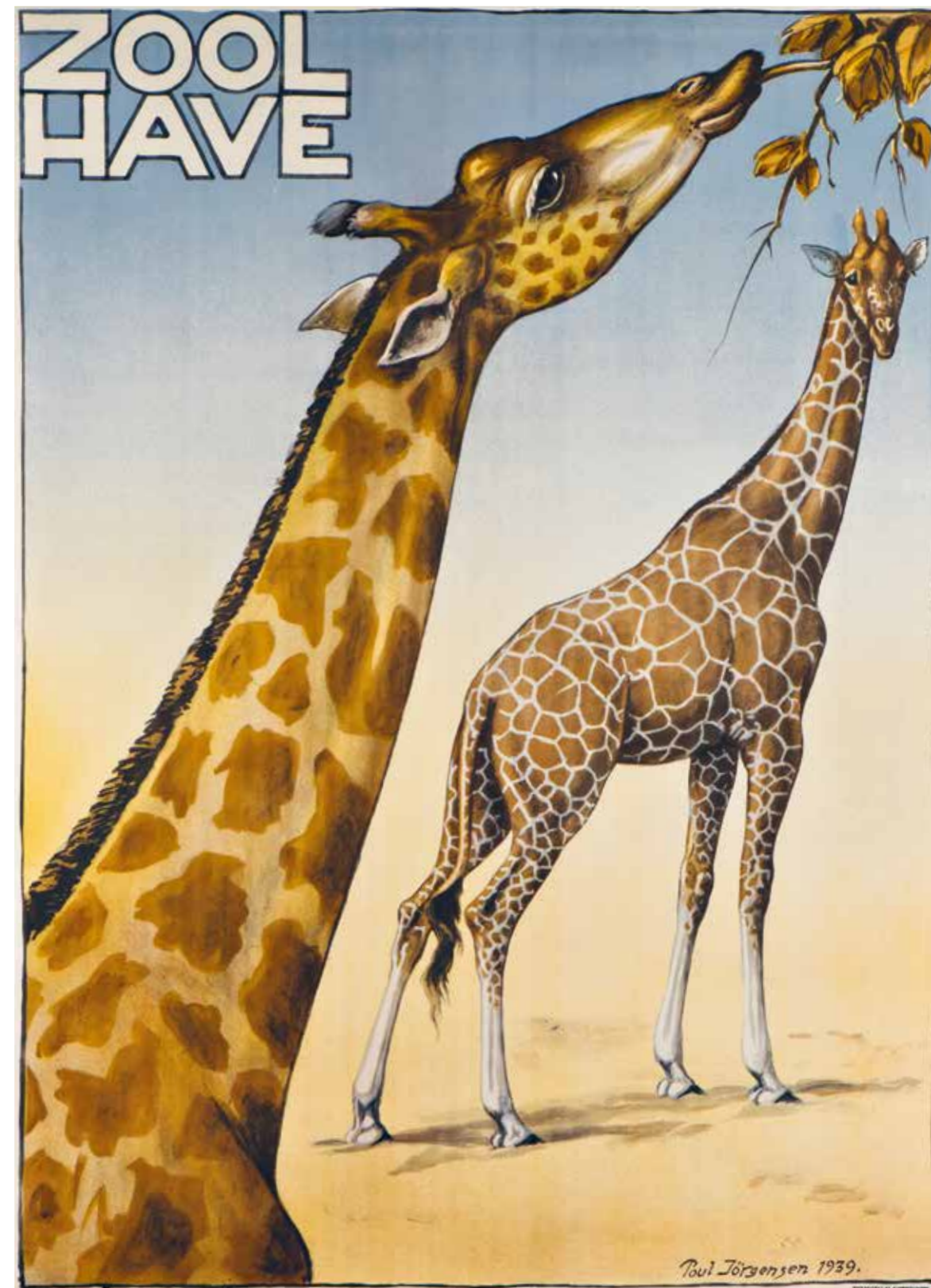
sig over, at pingvinen Pondus havde lånt sit røde halstørklæde ud, så vi ikke kunne vide os sikre på, hvem i pingvinflokkene, han var? Også Storm P. var optaget af pingvinerne og hans Ping kan vi stadig se spankulere rundt i anlægget. Men også i Zoologisk Have hersker naturens love, og få er de, der lever evigt. Da giraffen Marius under stor bevågenhed kom af dage i 2015, måtte haven igen overveje at give dyrene registreringsnumre i stedet for søde navne.

Et særligt tema i plakaterne fra Zoologisk Have og i selve havens historie er de såkaldte Folkekaravaner. Rundt omkring i Europa kunne man i forbindelse med store udstillinger, folkefester og i zoologiske haver møde fremmedartede kulturer repræsenteret af mennesker af kød og blod. Indianerne, nubierne, kirgiserne og andre folkeslag udgjorde de udstillede væsener, som europæerne, der dengang ikke var rejsevante, kunne betragte. I Danmark kom fænomenet til Tivoli i 1880'erne, og senere i årene 1900-1902 afholdtes fire folkekaravaner i Zoologisk Have. Valdemar Andersen tegnede tre plakater til begivenhederne, og selv om de grafisk ikke når samme kvalitative højde som de mere enkle med dyremotiverne, udgør de med deres fabulerende formsprog en vigtig del af Zoologisk Haves plakattradition. Farvestrålende klædedragter, fremmedartede våben, eksotisk kunstindustri og personernes fysiognomi viser beskueren alt om de ukendte kulturer. At lade fremmede folkeslag i levende live udstille til almindelig underholdning for københavnerne vidner om datidens utvungne kolonialisme, men selv om plakaterne bekræfter danskernes stereotype forestilling om det fremmede, præsenterer de trods alt de fremmede folkeslag som alt andet end eksotiske vilde eller laverestående kulturer.

Allerede i begyndelsen af 1900-tallet havde Zoologisk Have forstået, at den var en del af det, vi i dag kalder oplevelsesindustrien. Foruden dyreattraktionerne afholdtes også koncerter – *Store Koncerter*, Dir: Olf. Jespersen ligesom det blev understreget, at der var *Gratis Sporvogn*. Plakaten er formentlig udført af Thorvald Bindesbøll og gør flot reklame for de daglige aftenkoncerter, der var en del af havens program fra 1899 til 1929. Ole Pedersens plakat fra 1911 fortæller både om *Konkylieudstilling*, *Koncert Daglig* og *Udsigtstårn*. Det næsten 50 meter høje tårn fra 1905 var en seværdighed i sig selv. Med Paris' Eiffeltårn som forbillede tegnede arkitekt Th. Hirth, der havde haft sin gang på Martin Nyrops tegnestue, det tårn, der stadig i dag giver havens gæster en panoramisk udsigt over hele anlægget og storbyen København.

De bastante tekstbudskaber, der var så tydelige på plakaterne i begyndelsen af 1900-tallet, forsvinder op gennem 1920'erne og frem. Dyrene får lov at stå alene, at udfylde hele billedfladen, og kunstnerne får mere og mere blik for de markante detaljer i dyrenes fysiske fremtræden og endda i deres måde at æde, stå, ligge og brøle på. Se blot forskellen på *Zoologisk Have Sæsonen aabnet* med det Bengalske tigerhoved fra 1904 (ubekendt) og Sven Braschs *Flodhest* fra 1924. Den godmodige og næsten frygtssomme tiger ser forsigtigt ud mod beskueren, dens stribede pels, lysende øjne og åbne gab er naivt, men alligevel detaljeret udført. Sven Brasch derimod viser os ikke meget mere end flodhestens enorme røde gab, hjørnetænderne og en stiliseret tunge samt hvide og lettere karikerede ringe, der breder sig i det grågrønne og grumsede vand. Den store flade på plakaten er næsten ensfarvet og forsvindingspunktet i motivet er faktisk flodhestens drøbel. Hvis en vellykket plakat skal have et tydeligt grafisk udtryk og et klart budskab, er her en af slagsen. Hvem trækker ikke på smilebåndet over det åbne flodhestegab? Hvem vil ikke gerne se mere af dette pragtdyr? Og hvor kan man det? Ja, det står over og under Sven Braschs mesterligt udførte flodhest: *Zoologisk Have*.

Fynboerne Johannes Larsen og Fritz Syberg havde begge et nært og mangeårigt forhold til Zoologisk Have. Allerede under studieårene på Zahrtmanns Skole kom Johannes Larsen jævnligt i haven, hvor han tegnede omhyggeligt og naturtro efter dyrene og selvfølgelig allermost efter fuglene. I Sybergs akvareller optræder både dyr og fugle, men snarere end dyrenes fysiognomi optog lysforhold, vandets og himlens spejlinger og naturen i haveanlæggene ham. Sybergs akvareller fra Zoo var eftertragtede, og to blev allerede i 1916 erhvervet af Statens Museum for Kunst. Også Johannes Larsen

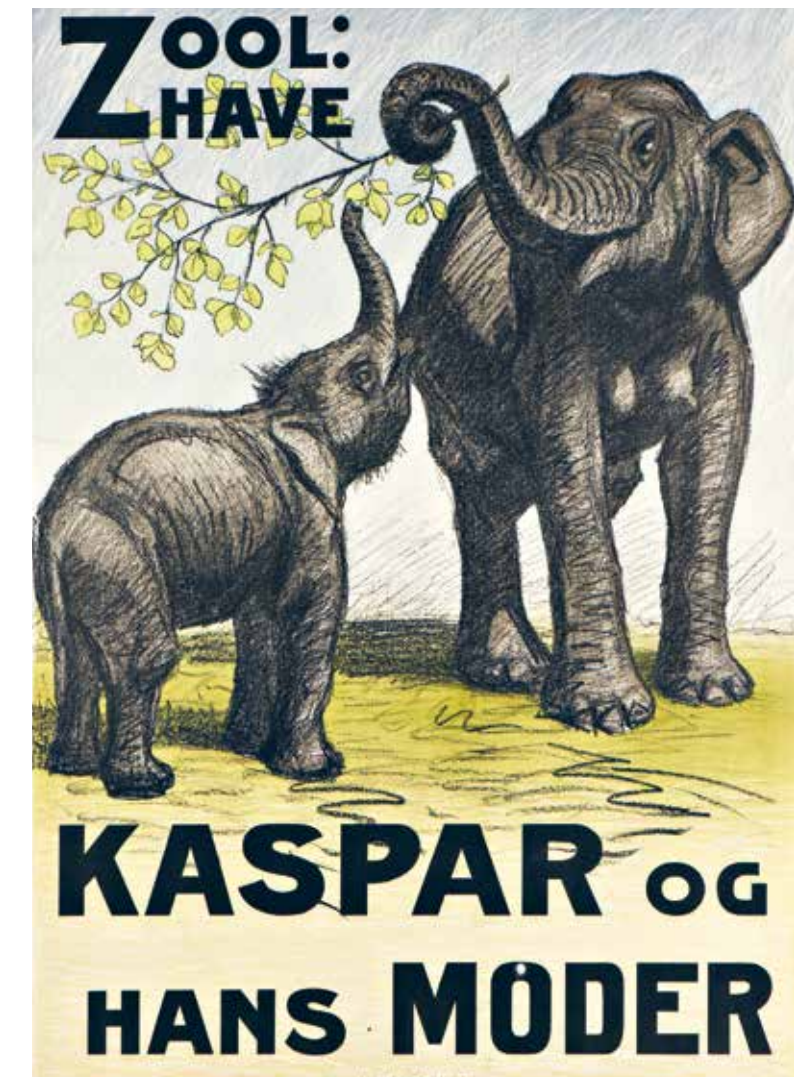
POUL JØRGENSEN
Giraffer, udgivet 1939

solgte malerier fra Zoologisk Have til Kunstmuseet, men i denne sammenhæng er det vigtigere, at han i 1909 udførte den berømte 50-års jubilæumsplakat med de to strudse. Som et konverserende ægtepar spadserer de langlemmede fugle afsted på en smuk og enkel todelt baggrund i grøn og gul.

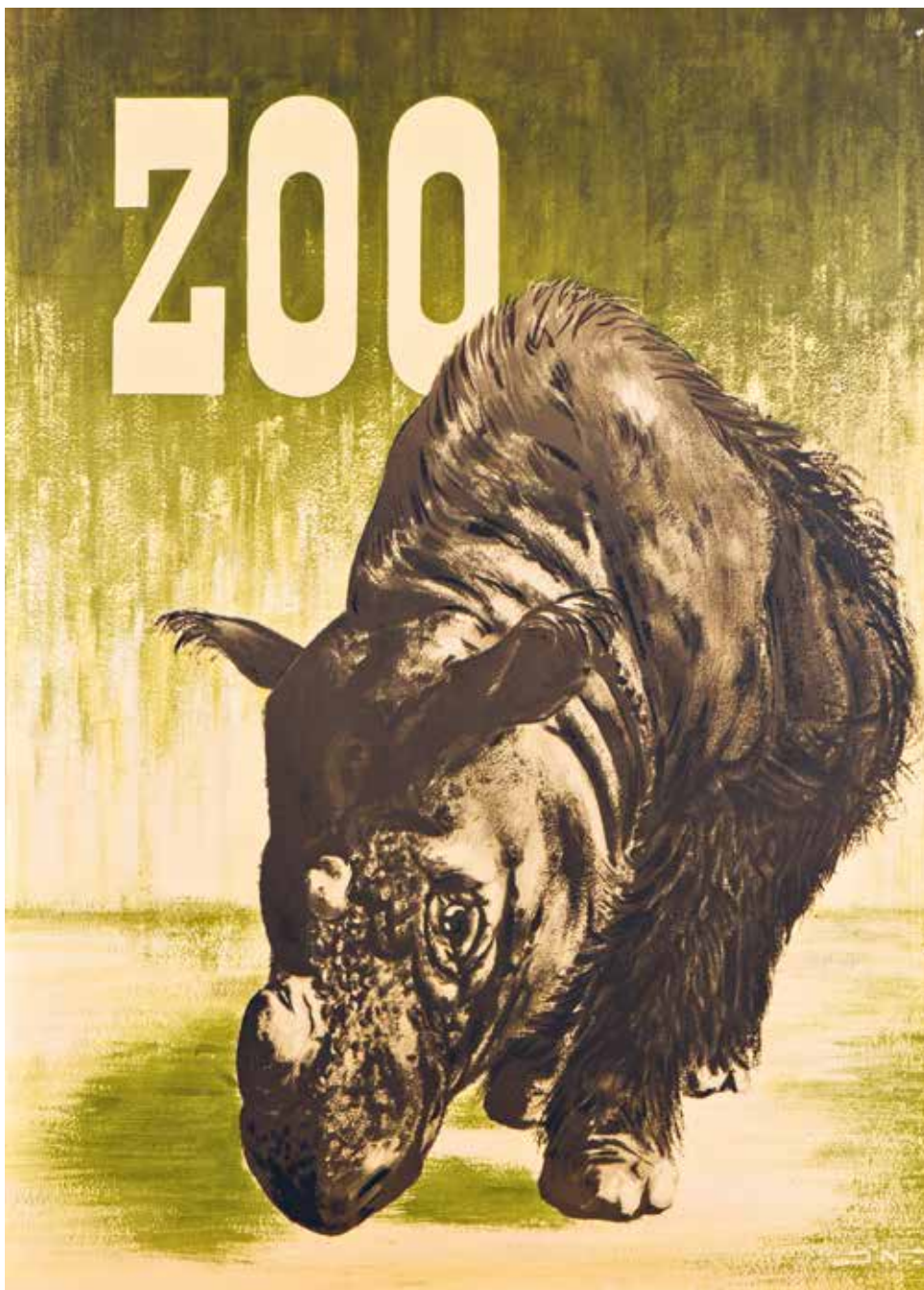
PÅFUGL SOM HONORAR

Fra Zoologisk Haves stiftelse i 1859 og frem mod årene efter anden verdenskrig oplever haven mere eller mindre konstant fremgang. Flere dyr, nye anlæg i haven, nye bygninger og stalde samt øget bevågenhed og stadigt stigende besøgstal prægede Zoo. I 1948 kommer det samlede besøgstal for første gang over en million gæster på et år, og i 1952 slås alle rekorder med 1,3 millioner besøgende. Den lange gyldne periode afspejler sig i den blomstrende plakattradition og i havens nære relationer til talrige kunstnere.

Men fra 1960'erne og 15-20 år frem daler besøgstillene, færre nye dyr og anlæg kommer til, og Zoologisk Have i København stagnerer en smule. En tendens som i øvrigt var gældende for de fleste Zoologiske Haver i Europa. Almindelige mennesker fik fjernsyn i hjemmet, nye attraktioner kom til og Zoo mistede noget af sit tag i den danske befolkning.

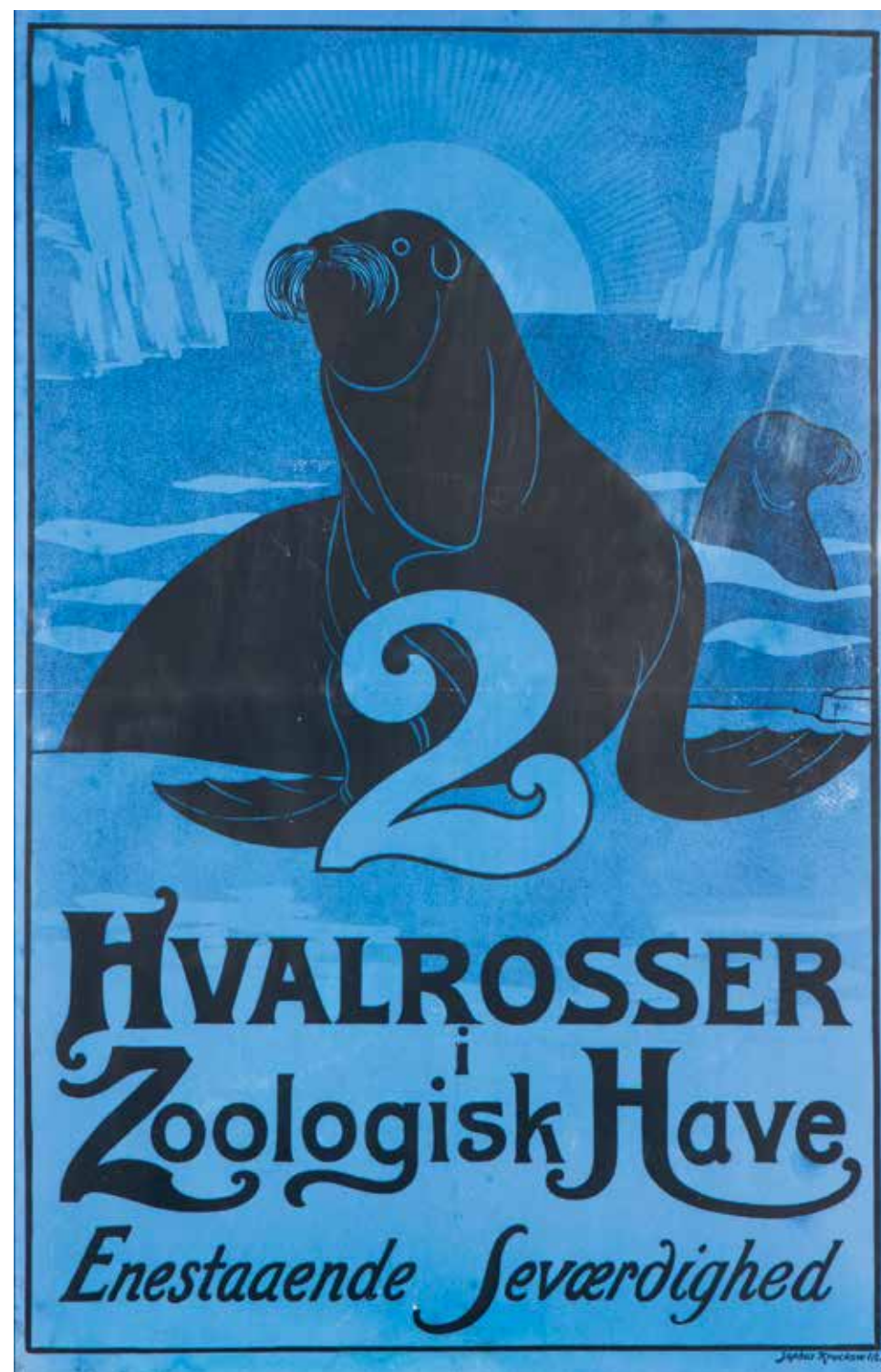

SVEN BRASCH
Kaspar og hans moder, udgivet 1924

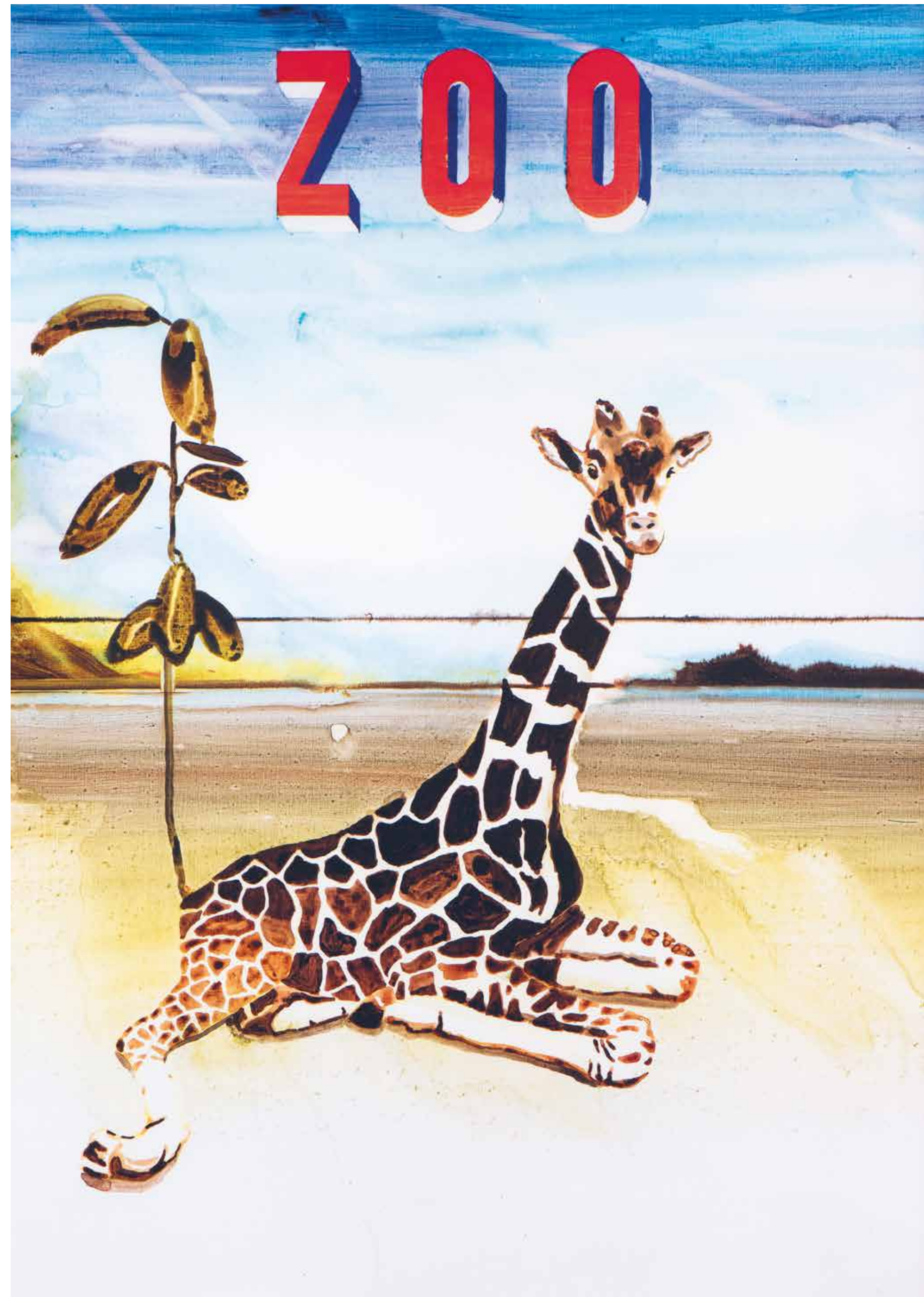

UBEKENDT KUNSTNER,
Subur, udgivelsesår ukendt

JOHN KÖRNER
Giraf, udgivet 2016

UBEKENDT KUNSTNER
Hvalrosser i Zoo, udgivet 1906

Som følge af den mindskede interesse bliver der udført færre og knap så overbevisende plakater, og kunstnere med tegneblok og staffeli bliver sjældnere i havens dagligdag. Den klassiske litografiske plakat viger pladsen for fotografiske gengivelser af dyrene. Dygtige fotografer tager nu blændende billeder af dyrenes ageren, og særligt stærkt står en række fotoplakater med dyreungers leg, men kunstnerisk er de ikke på højde med de litografiske stentryk fra første halvdel af 1900-tallet. Interessen tager igen til fra omkring 1980, hvor Uffe Christoffersens blåsorte panter fra 1984 (1981 jf Dybdal!) markerer en ny æra for Zoo-plakaterne. Motivet er blændende indfanget med dybe farver og voldsomme penselstrøg, men plakaten er umiskendeligt en litografisk gengivelse af et maleri i højere grad end en decideret plakat.

Set med eftertidens øjne var plakatproduktionen i Zoologisk Have i begyndelsen af det 20. århundrede noget helt særligt. Kombinationen af en ny og interessant teknik i form af det farvelagte litografiske stentryk, en Zoologisk Have i stadig fremdrift og et entu-

siastisk publikum, der var oprigtigt begejstret for den dyreverden, de dengang ikke kunne se på en skærm, skabte en folkelig guldalder. Måske er en ny på vej? Plakaterne fra første halvdel af 1900-tallet har de senere år fået en renaissance, og det ligger havens direktion meget på sinde at genstarte den markante tradition. Med valget af John Körner som kunstneren bag Zoo-plakaten i 2016 er der taget et vigtigt skridt i den rigtige retning. I dag promoveres haven mindre på fysiske plakat søjler i gadebilledet og mere på sociale medier, men det gør ikke billedbåren formidling af alverdens dyr mindre relevant for publikum og måske endda for kunsthistorien.

SVEN HENRIKSEN
Flodhestesilhuet, udgivet 1914

PALLE WENNERWALD
Flamingoer, udgivet 1924

Samarbejdet mellem Zoologisk Have og Nivaagaards Malerisamling kom i stand ved et tilfælde. Havens direktør Steffen Stræde var optaget af museets *Reservat for truede ord* i parken, og et møde bekræftede, at museet og Zoo havde mere til fælles. På Malerisamlingen passer vi på den europæiske kunsthistorie repræsenteret ved værker udført i den italienske renaissance, i den nederlandske og tyske barok og i den danske guldalder, og i Zoologisk Have er de gode til at passe på et omfattende dyrehold fra fem kontinenter. Begge institutioner udgør forskningssamlinger samtidig med, at gæster kan opleve og nyde henholdsvis malerier og dyr. Hver især gør vi en stor indsats for at tiltrække interesserede besøgende og vores håb er, at museets gæster vil få lyst til at gense dyrene i virkeligheden samt, at Zoos gæster vil komme til museet for at se plakatudstillingen samt ikke mindst Malerisamlingens 500 års kunsthistorie.

På museet huser vi allerede et smukt udvalg af Ib Andersens skitser og forlæg til hans mest kendte plakater, og vi er glade for at en række gode kunstneres Zoo-plakater nu kommer på besøg. Vel mødt på museet og husk: Kunst – og dyr – skal ses i virkeligheden.

HVIS DU VIL VIDE MERE

Lars Abrahamsen (red.): *Dyrebar. Københavns Zoologiske Have og Kunstnerne*, Johannes Larsen Museet, Sophienholm, 2002

Bonnie Mürsch, *Noahs Ark. En billedbog med rim og remser om dyr i by og bur*, Rhodos, 2011

Lars Dybdahl, *Den globale plakat – The Global Poster*, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 2009

Lars Dybdahl, *Den danske plakat*, Borgen, 1994

www.zoo.dk

VIDSTE DU, AT

- museet ligger 800 meter fra Nivå Station?
- 800 meters rask gang tager ca. 9 minutter?
- kystbanen kører fra København 6 gange i timen?
- 30 minutter i tog lige rækker til at læse denne avis?

TAK TIL

Zoologisk Have
Det Obelske Familiefond

ISBN 978-8-79005-439-7

Tekst: Michael Bjørn Nellemann

Redaktion: Maren Bramsen

Grafisk design: Trefold

HUSK – KUNST OG DYR SKAL SES I VIRKELIGHEDEN